

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Toulan O.N., Guillen M.F. Beneath the Surface: The Impact of Radical Economic Reforms on the Outward Orientation of Argentine and Mendoza Firms // *Journal of Latin American Studies*. – 1997. – Vol. 29. – No. 2. – P. 395–418.
2. Zinnes C., Eilat Y., Sachs J. Benchmarking Competitiveness in Transition Economies // *Economics of Transition*. – 2001. – Vol. 9. – No. 2. – P. 315–353.
3. Гельвановский М. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневомизмерениях / М. Гельвановский, В. Жуковская, И. Трофимова // *Российский экономический журнал*. – 1998. – № 3. – С. 67–77.
4. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія / Л. Антонюк. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 104–105.
5. Бленк Дж. Оцінка конкурентоспроможності України в умовах політичних змін / Дж. Бленк // *Дзеркало тижня*. – 2005. – 2 лип. – С. 7.
6. Антонюк Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Л. Антонюк. – Режим доступу : http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2005_1_Antoniuk_ukr.pdf.
7. Білорус О. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі / О. Білорус, Ю. Мацейко // *Економічний часопис XI*. – 2002. – № 9. – С. 7–13.

УДК 339.9

Дорофєєва Х.М.

аспірант

*Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського***ВЛАСТИВОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ
ЯК ФАКТОРУ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ РЕКОНФІГУРАЦІЇ СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**

У статті з розглянуто теоретичні аспекти вивчення феномену глобалізації, як діючої сили, що здійснює значний вплив на формування та розвиток світового порядку. Особливу увагу приділено систематизації існуючих визначень терміну «глобалізація» залежно від фактору, що обумовлює виникнення та розвиток цього феномену. Встановлено взаємозв'язок процесів глобалізації та інтернаціоналізації, визначено ключові розбіжності у трактуванні зазначених понять. Виявлено особливості та властивості сучасних процесів глобалізації. Розглянуто один з найбільш популярних підходів до вимірювання рівня глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, інтернаціоналізація, інтеграція, транс націоналізація, світовий порядок, індекс глобалізації КОФ.

Dorofeyeva K.M. СВОЙСТВА И ОСОБЕННОСТИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ КАК ФАКТОРА ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ РЕКОНФИГУРАЦИИ МИРОВОГО ПОРЯДКА

В статье рассматриваются теоретические аспекты изучения феномена глобализации, как действующей силы, осуществляющей значительное влияние на формирование и развитие мирового порядка. Отдельное внимание уделено систематизации существующих определений термина «глобализация» в зависимости от фактора, обуславливающего возникновение и развитие данного феномена. Установлена взаимосвязь процессов глобализации и интернационализации, определены ключевые различия в трактовке данных понятий. Определены особенности и свойства современных процессов глобализации. Рассмотрен один из наиболее популярных подходов к измерению уровня глобализации.

Ключевые слова: глобализация, интернационализация, интеграция, транснационализация, мировой порядок, индекс глобализации КОФ.

Dorofeyeva K.M. PROPERTIES AND PARTICULAR QUALITIES OF GLOBALIZATION, AS A FACTOR OF WORLD ORDER FUNDAMENTAL RECONFIGURATION

The theoretical aspects of the studying of globalization phenomenon, as acting force, carrying out the significant influence on the formation and development of the world order are examined in article. Special attention is paid to the systematization of the existing definitions of the term "globalization", depending on the factors causing the emergence and development of this phenomenon. The interrelation of the processes of globalization and internationalization is determined. Key differences in interpretation of these concepts is identified. The features and properties of contemporary globalization processes are clearly defined. One of the most popular approaches to measuring the level of globalization is considered.

Keywords: globalization, internationalization, integration, transnationalization, world order, globalization index KOF.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації з другої половини ХХ століття стали однією з основних характеристик розвитку світового співтовариства. Вони відображають новий етап становлення світового порядку, який характеризується інтернаціоналізацією виробництва, лібералізацією міжнародних відносин, «стиранням» бар'єрів між країнами незалежно від їх географічного положення, забезпечуючи тим самим вільний рух робочої сили, капіталу, товарів, послуг та інформації. Процеси глобалізації охопили всі сфери суспільного життя, але найбільш вагомий внесок у посилення їх впливу на

світове співтовариство зробив розвиток міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Спроби визначення терміну «глобалізація» робили такі вчені, як: Т. Левіт, К. Оме, К. Поппі, К. Томас, У. Бек, Т. Ларссон, В.А. Дергачов, Л.С. Герін, А.В. Холопів, Р.Л. Гарріс, С. Галебські та ін. Систематизовану концепцію існуючих підходів до вивчення процесів глобалізації на основі факторів, що обумовлюють їх розвиток, запропонували Є.Г. Кочетов і В.С. Білозубенко. Вивченню взаємозв'язку інтернаціоналізації та глобалізації присвячені роботи

Л. Склера, П. Херста, Г. Томсона, М.О. Мнацаканян, О.А. Аріна. Вчені Швейцарського економічного інституту за участю Швейцарського технологічного інституту розробили індекс, що вимірює рівень глобалізації країни. Така різноманітність підходів до вивчення процесів глобалізації свідчить про актуальність обраної теми.

Постановка завдання. Метою роботи є уточнення понятійного апарату для вивчення особливостей і властивостей глобалізації та вимірювання її рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «глобалізація» (від лат. globe – загальний, global – куля) отримав найбільш актуальне значення у 1990-ті роки, хоча різні аспекти цього поняття вчені обговорювали ще з 1960–1970-х років.

Багато вчених у своїх роботах висувають тезу про те, що вперше термін «глобалізація» у 1983 році запропонував американський економіст Т. Левіт. Теоретик представляв глобалізацію як феномен злиття ринків окремих продуктів, вироблених транснаціональними корпораціями (ТНК) [1; 2; 3]. Ширше значення новому терміну надав К. Оме, який в 1990 р. у своїй книзі «Світ без кордонів», говорив про те, що світова економіка віднині визначається взаємною залежністю трьох центрів – ЄС, США, Японії – і стверджував, що економічний націоналізм окремих держав є безглуздом, бо в ролі сильних агентів на економічному просторі виступають «глобальні фірми» [4, с. 14].

Нині існує безліч визначень терміну «глобалізація». У науковій літературі сформовано кілька підходів до дослідження його сутності. Є.Г. Кочетов [5] і В.С. Білозубенко [6], систематизувавши наявні бачення природи глобалізації, звели їх до таких основних позицій:

1. Комунікаційний підхід. У роботах прихильників цього підходу глобалізація ототожнюється з процесами розвитку транспортних мереж та зв'язку, що дає можливість безперешкодно переміщатися товарам і людям.

Т. Ларссон у своїй книзі «Гонка за лідером: реальна історія глобалізації» дає визначення термінові як процесові світової «усадки», скороченню відстаней і зближенню речей [7, с. 9]. Провідні вчені бізнес-школи Ковентрі розуміють глобалізацію як розвиток взаємозв'язків між організаціями та народами не дивлячись на національності, географічні та культурні кордони [8]. Прихильники цього походу зіставляють виникнення глобалізації зі становленням Римської імперії та великими географічними відкриттями XV–XVI ст.

2. Представники інформаційного підходу до визначення глобалізації основними передумовами і чинниками її розвитку вважають інформацію, появу Інтернету. Так, наприклад, в російській геополітичній енциклопедії професора В.А. Дергачова під терміном «глобалізація» розуміється об'єктивний процес в сучасних міжнародних відносинах, вищий етап інтернаціоналізації, заснований на розвитку інформаційних технологій [9].

Інформація, відповідно до цього підходу, є найважливішим елементом розвитку виробничо-господарської діяльності та конкуренції. Її вільне розповсюдження через Інтернет веде до формування нових принципів функціонування світової економіки.

3. Інституційний підхід передбачає розвиток світового інституційного забезпечення економічних процесів. Так, К. Поппі, К. Томас, У. Бек та інші вчені у своїх працях пропагують ослаблення національних суверенітетів і державних структур при ди-

намічному розвитку всесвітніх інституційних формацій і легітимації [10; 11; 12].

4. Функціональний підхід є домінуючим, оскільки більшість вчених пов'язує глобалізацію з виникненням і розвитком транснаціонального капіталу, на основі якого формуються всесвітні мережі виробництва і збуту товарів і послуг. Ще в 1998 році М. Тераніан, вчений Гавайського університету, серед основних елементів глобалізації перше місце відводив транснаціональному капіталу, а головними двигунами цього процесу бачив транснаціональні корпорації [13].

На думку головного наукового співробітника Волгоградського центру соціальних досліджень Л.Є. Геріна, глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції й уніфікації. Основним його наслідком є міжнародний поділ праці, міграція (і, як правило, концентрація) в масштабах всієї планети, мобільність капіталів, людських і виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів, а так само зближення і злиття культур різних країн [14, с. 57]. Отже, основним ефектом глобалізації є конвергенція міжнародних зв'язків.

5. Структурний підхід характеризує глобалізацію як процес формування нової структури світової економіки. Так, фахівець з макроекономічного регулювання, міжнародної економіки та історії економічних вчень професор А.В. Холопов вважає глобалізацію найважливішою особливістю розвитку сучасного світу. Він характеризує глобалізацію як посилення взаємозалежності національних економік, взаємовпливу різних сфер і процесів у світовому господарстві. У ході глобалізації формуються економіки відкритого типу, причому саме поняття «відкрита економіка» змінюється із розвитком і ускладненням світогосподарських зв'язків [15]. Основними суб'єктами світової економіки в цьому контексті стають не тільки окремі країни, їх взаємозв'язок, а й інтеграційні угруповання і військово-політичні блоки. Нині у світі укладено більше 3 000 інтеграційних угод, в кожному регіоні світу функціонує одне або кілька інтеграційних угруповань [16].

6. Інтеграційний підхід розглядає глобалізацію як процес активізації інтеграційної взаємодії країн не тільки на регіональному та континентальному рівні, а й на міжрегіональному та міжконтинентальному.

Значний внесок у розвиток інтеграційного підходу зробив Р.Л. Гарріс спільно з С. Галебскі. В основі їхніх ідей лежить розуміння глобалізації як всесвітньої інтеграції людства, зближення взаємодії між людьми в масштабах всієї планети [17].

Важливо зазначити, що сформована Є.Г. Кочетовим і В.С. Білозубенко концепція вивчення процесів глобалізації визначає всього лише деякі фактори, що обумовлюють їх розвиток, оскільки завдяки винятковій складності та багатогранності глобалізація є предметом інтересу багатьох наук, і її зміст все ще не набув чіткості.

Вищевикладений аналіз підходів до визначення сутності глобалізації дає підставу говорити про те, що багато дослідників вживають слова «глобалізація» і «інтернаціоналізація» як синоніми. Однак, за кожним з термінів стоять явища, що якісно відрізняються один від одного.

Англійський вчений Л. Склер пише: «Я стверджую, що має бути чітке розмежування між інтернаціоналізацією і глобалізацією. Дефіс в «інтернаціональному» показує заплутану концепцію глобалізації, що базується на існуванні змінюваної

системи націй-держав, у той час як глобальне висловлює появу процесів і систем соціальних відносин, заснованих не на системі націй-держав» [18, с. 23]. Автор ставить акцент на тому, що інтернаціоналізація охоплює сферу міжнародних відносин держав, а глобалізація – сферу світових відносин, суб'єктами яких є не тільки держави.

Двоє інших англійських учених, П. Хернст і Г.Томсон, так само зробили спробу розмежувати поняття глобалізації та інтернаціоналізації. Вони пишуть: «Міжнародна економіка (inter-national economy) – це явище, при якому національні економіки стають цілісністю. Торгівля і вільний рух капіталу ведуть до поглиблення взаємозв'язків між все ще національними економіками». Відмінність від глобальної економіки полягає в тому, що остання є «особливим ідеальним типом економіки, який може розвиватися контрастно по відношенню до міжнародної економіки. У глобальній системі певні національні економіки включені в систему міжнародного процесу» [19, с. 8]. Таким чином, дослідники бачать в інтернаціоналізації лише взаємодію національних економік, а глобалізація – як нове явище, при якому відбувається стирання національних кордонів, а суб'єктами економічної взаємодії стають не стільки національні економіки, скільки ТНК.

Професор МДІМВ, М.О. Мнацаканян пов'язує інтернаціоналізацію з процесами, що відбуваються між націями. Процес інтернаціоналізації формується, готується під час внутрінаціонального життя, в його надрах: «...все найбільш цінне, важливе, що виникло у житті нації, має вийти за рамки національних кордонів, включитися в міжнародний простір. Ця тенденція з часом стає об'єктивним і необхідним процесом» [20, с. 43]. З огляду на сказане можна стверджувати, що інтернаціоналізація є передумовою процесів глобалізації, саме на такій основі відбувається побудова нового світопорядку, що охопив всі сфери життєдіяльності суспільства.

Інтернаціоналізацію, як наслідок формування світового ринку з другої половини XIX століття, розглядає у своїй книзі «Двадцять перше століття: світ без Росії» радянсько-канадський учений О.А. Арин. Однією з основних тез автора є те, що у процесі розвитку інтернаціоналізації породила два явища: «спочатку регіональну інтеграцію (з другої половини XX століття), а потім – глобалізацію (починаючи з 90-х років XX століття)». При цьому вчений стверджує, що регіональна інтеграція та глобалізація по своїй суті заперечують інтернаціоналізацію і водночас «антагоністичні по відношенню один до одного» [21].

Узагальнюючи роботи названих вище дослідників, слід зазначити, що отождошення процесів інтернаціоналізації та глобалізації є суперечливим, оскільки інтернаціоналізація пояснює характер і причини зближення національних економік і культур, що в свою чергу є лише одним із факторів розвитку процесів глобалізації.

Таким чином, важливо знати, що глобалізація є, по суті, самостійним явищем, що має принципову відмінність з поняттям «інтернаціоналізація». Визнання ізоморфізму цих термінів призводить до розмивання поняття «глобалізація».

Систематизуючи все різноманіття тлумачень сутності поняття глобалізації, можна виділити наступні її особливості:

– глобалізація є об'єктивним і багатогранним процесом, що формує нову парадигму світового розвитку;

– глобалізація являє собою комплексне явище, що впливає на всі сфери життєдіяльності світової спільноти;

– глобалізація систематизує розвиток національних економік і міжнародних відносин, приводить їх до синтезу і взаємозалежності;

– глобалізація стимулює зменшення ролі держави в економіці з метою підвищення конкурентоспроможності країни;

– глобалізація, що характеризується інтернаціоналізацією виробництва і лібералізацією міжнародних відносин, забезпечує вільний рух факторів виробництва та інформації;

– глобалізація стимулює поширення різних способів телекомунікацій та інформаційних технологій;

– глобалізація тягне за собою взаємозалежність держав, їх ринків, інвестиційних проектів і т.д.

Як складний світовий процес глобалізація характеризується рядом властивостей. Серед найважливіших з них такі:

– цілісність. Немоżliво отримати уявлення про яку-небудь складову частину процесу глобалізації без інформації стосовно інших її складових;

– множинність описів. Вивчення глобалізації з причини її багатоаспектності, вимагає комплексного підходу до її визначення;

– цілеспрямований синергізм. Глобалізація ставить перед світовою спільнотою завдання, ефект від досягнення яких перевищує суму результатів досягнення таких же завдань окремими складовими світової системи;

– багатофакторність. Причини виникнення та перебіг глобалізації обумовлюють велику кількість факторів, що належать різним наукам;

– суперечливість. Глобалізація тягне за собою одночасно як позитивні, так і негативні наслідки;

– емерджентність. Глобалізацію неможливо принципово звести до суми характеризуючих її процесів усередині кожної держави;

– складність. При вивченні процесів глобалізації неможливо зрозуміти і виділити всі фактори їх перебігу;

– декомпозиція. Комплексне вивчення глобалізації все ще не відображено в результатах наукових досліджень, однак зроблено спроби визначити сутність процесів глобалізації, розділивши світове співтовариство на елементи (країни, регіони, галузі тощо) і аналізуючи хід глобалізації стосовно до кожного об'єкту;

– конфліктність. За своєю суттю глобалізація вступає в боротьбу з інтернаціоналізацією та інтеграцією, а так само з національною самобутністю кожної країни і культури;

– некерованість. Глобалізація являє собою стихійний процес, створений закономірністю розвитку міжнародних відносин і, отже, її хід неможливо контролювати.

– динамічність. На глобалізацію впливають все більш нові фактори, її прояви охоплюють нові сфери життєдіяльності суспільства.

Вивченню глобалізації присвячено багато статей і книг не тільки її прихильників, але й супротивників. Однак, сутність процесів глобалізації все ще недостатньо опрацьована і вивчена. Багатоаспектність глобалізації вимагає синтетичного опису процесів світового розвитку в рамках системного бачення трансформації світового порядку.

На підставі проведеного вище теоретичного аналізу підходів до визначення глобалізації, слід зазначити, що межі її вивчення і, отже, виявлення сут-

ності є досить розмитими. Глобалізацію неможливо ототожнити з чітким лінійним процесом, а скоріше з простором, що витканий з наслідків різних економічних, політичних, культурних та соціальних явищ, утворених при реалізації своєї діяльності суб'єктами міжнародних відносин.

Загально визнаним показником, що характеризує рівень глобалізації є індекс глобалізації (KOF Index of Globalization), який складається Швейцарським економічним інститутом за участю Швейцарського технологічного інституту. Індекс являє собою комбінований показник, який дає можливість оцінити масштаб інтеграції країни у світове співтовариство. Автори проекту бачать у глобалізації «процес, який руйнує національні кордони, інтегрує національні економіки, культури, технології та управління, а також виробляє складні відносини і взаємозв'язки, опосередковані через різноманітні потоки, що включають людей, капітали, ідеї і так далі» [22].

Грунтуючись на такому поданні про сутність глобалізації, вчені виділяють 24 показники, що вимірюють економічну, соціальну і політичну глобалізацію. При цьому економічну глобалізацію формують: обсяг міжнародної торгівлі, рівень міжнародної ділової активності, торговельні потоки, обмеження і податки на міжнародну торгівлю і т. ін. Соціальна глобалізація виражається через рівень культурної інтеграції, відсоток іноземного населення, що проживає на території країни, міжнародний туризм, обсяг телефонного трафіку, розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури і т. ін. Політична глобалізація вимірюється такими показниками, як: членство держави в міжнародних організаціях, участь у міжнародних місіях, кількість іноземних посольств в країні і т. ін. [23].

Індекс глобалізації розраховують як суму зазначених складових з ваговими коефіцієнтами 36%, 39% і 25% відповідно [22]. Слід звернути увагу на те, що вчені наділяють соціальні складові більшим значенням, ніж економічні. Така позиція може бути обумовлена тим фактом, що економічна складова є наслідком процесів інтернаціоналізації, тоді як соціальна складова дійсно визначається процесами, які називають глобалізацією, а тому є більш показовими.

Висновки. Отже, виняткова складність і суперечливість дослідження глобалізації в умовах постійної появи нових факторів її впливу на світове співтовариство є вельми скрутними. Глобалізація – це комплексне і багатоаспектне явище, яке додає новий вимір світовій спільноті, обумовлює його нові якісні та кількісні характеристики. Процеси глобалізації неможливо оцінювати виключно кризь призму позитивних чи негативних факторів впливу на світове співтовариство, тому ці процеси все ще є недостатньо дослідженими. Глобалізація безсумнівно являє собою новий еволюційно-історичний етап розвитку всіх сторін життєдіяльності суспільства, що має довгу передісторію, але тільки починає набувати наочно-зримого обрису.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Данилець А.О. Глобалізація світової економіки [Електронний ресурс] / А.О. Данилець. – Режим доступу : <http://www.proza.ru/2012/12/11/686>.
2. Маргелов М.В. Глобалізація – мінливості терміна / М.В. Маргелов // США і Канада: економіка, політика, культура. – 2003. – № 9. – С. 47–59.
3. Паньков В.С. Глобалізація економіки: деякі дискусійні питання [Електронний ресурс] / В.С. Паньков. – Режим доступу : http://zlev.ru/142/142_36.htm.
4. Ohmae K. The Borderless World: Power and strategy in the interlinked Economy / K. Ohmae. – Fontana, 1990. – С. 254.
5. Кочетов Е.Г. Усвідомлення глобального світу / Е.Г. Кочетов // Світова економіка і міжнародні відносини. – 2001. – № 5. – С. 71–76.
6. Білозубенко В.С. Курс лекцій для студентів спеціальності 6.050105 «Банківська справа» з дисципліни «Глобалізація та економічний розвиток» [Електронний ресурс] / В.С. Білозубенко. – Режим доступу : <http://www.library.donduet.edu.ua>.
7. Larsson Thomas, The Race to the Top: The Real Story of Globalization / T. Larsson. – USA : Cato Institute, 2001. – P. 150.
8. Coventry Business School, Coventry University, "Glossary" / from J. Beech and S. Chadwick (eds.). – The Business of Tourism Management, Prentice Hall Publisher, 2005. – P. 70.
9. Дергачов В.А. Геополітика. Російська геополітична енциклопедія [Електронний ресурс] / В.А. Дергачов. – Режим доступу : <http://dergachev.ru/Russian-encyclopaedia/04/90.html>.
10. Poppi Cesare. Wider Horizons with Larger Details: Subjectivity, Ethnicity and Globalization", in Alan Scott (ed.), The Limits of Globalization: Cases and Arguments / C. Poppi, A. Scott. – London : Routledge, 1997. – P. 285.
11. Thomas C. Globalization and the South. / in C. Thomas and P. Wilkin (eds.), Globalization and the South. – Houndmills, Basingstoke. – Macmillan, 1997. – P. 148.
12. Beck Ulrich. The Cosmopolitan Perspective: Sociology of the Second Age of Modernity / U. Beck // British Journal of Sociology. – № 1. – 2000. – PP. 79–105.
13. Globalization Texts, Concepts and Terms / compiled by Fred W. Riggs. – University of Hawaii, 1998.
14. Абалкін Л.І. Економічна енциклопедія / Л.І. Абалкін. – М. : ВАТ Видавництво «Економіка», 1999. – С. 859.
15. Холопов А.В. Глобалізація і макроекономічну рівновагу / А.В. Холопов // МЕМО. – № 2. – 2005. – С. 15–23.
16. World Trade Organization [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.wto.org>.
17. Richard L. Harris. The Global Context of Contemporary Latin American Affairs / in S. Halebsky and R. L. Harris (eds.), Capital, Power, and Inequality in Latin America. – Boulder : Westview Press, 1995. – P. 279.
18. Sklair Leslie. Competing Conceptions of Globalization / Leslie Sklair // Journal of World-System Research. Volume 5. – № 2. – 1999. – P. 142.
19. Hirst Paul, Thomson Grahame. Globalization in Question. The International Economy and the Possibilities of Governance / Paul Hirst, Grahame Thomson. – Cambridge : Polity Press, 1999.
20. Мнацаканян М.О. Нації: психологія, самосвідомість, націоналізм / М.О. Мнацаканян. – М. : МДІМВ-Університет, 2005. – С. 195.
21. Арин О.А. Двадцять перше століття: світ без Росії / О.А. Арин, Р.Ш. Алієв. – М. : Альянс, 2011. – С. 344.
22. Індекс глобалізації KOF : дослідження Центру гуманітарних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gtmarket.ru/ratings/kof-globalization-index/info>.
23. KOF Index of Globalization [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://globalization.kof.ethz.ch>.